

**UCHWAŁA NR XXVIII/247/2017
RADY GMINY TWORÓG**

z dnia 27 marca 2017 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Tworóg na lata 2017-2020

Na podstawie art. 18 ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2016 r.,poz.446 ze zmianami) oraz art. 87 ust.1,3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2014 r.,poz. 1446 ze zmianami), po uzyskaniu opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach,

**Rada Gminy w Tworogu
uchwala:**

§ 1.

Przyjąć Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Tworóg na lata 2017-2020, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Tworóg.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Tworóg

Łukasz Ziob

Załącznik do Uchwały Nr XXVIII/247/2017

Rady Gminy Tworóg

z dnia 27 marca 2017 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2017 – 2020

GMINA TWORÓG

Opracował: Michał Horbowicz

Grudzień 2016

Spis treści

1.	WSTĘP	2
2.	PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	3
3.	UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	4
4.	UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	11
4.1.	<i>STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI ANALIZY I MATERIAŁY .....</i>	<i>11</i>
4.2.	<i>RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA .....</i>	<i>14</i>
4.3.	<i>RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU .....</i>	<i>18</i>
4.4.	<i>RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY .....</i>	<i>26</i>
5.	CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	34
5.1.	<i>ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY .....</i>	<i>34</i>
5.2.	<i>ZABYTKI NIERUCHOME O NAJWYŻSZYM ZNACZENIU DLA GMINY .....</i>	<i>36</i>
5.3.	<i>ZABYTKI NIERUCHOME OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY ORAZ ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW .....</i>	<i>39</i>
5.4.	<i>STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW .....</i>	<i>49</i>
6.	OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	51
7.	ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE, PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	54
8.	INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	58
9.	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	59
10.	REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	64

1. WSTĘP

Przedmiotem niniejszego programu opieki nad zabytkami jest gmina Tworóg, jako region administracyjny oraz miejsce lokalizacji zabytków nim objętych. Stanowi on dokument o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania gminnego – winien posłużyć do aktualizacji obowiązującego Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy Tworóg w zakresie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Celem głównym jest określenie zadań, jakie winny być realizowane w zakresie będącym przedmiotem programu. Zadania te określone są dla wszystkich obiektów zabytkowych i całości problematyki nad zabytkami dla obszaru całej gminy. Zadaniem programu jest wskazanie pewnego stanu idealnego, do jakiego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, tj. wskazywać konieczne do wykonania zadania, jak też sugerować sposoby ich realizacji.

Głównym założeniem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowalnej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Już z samej definicji zawartej w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wynika, że program opieki nad zabytkami jest dokumentem wymagającym cyklicznej aktualizacji, przy czym ten pierwszy, opracowany na cztery lata (2017-2020) wydaje się kluczowym dla dalszych programów w tym zakresie, opierając się na szerokim rozpoznaniu złożonej problematyki konserwatorskiej. Wyznacza priorytetowe kierunki działań. Modyfikacja programu w przyszłości uwzględniac będzie nowe uwarunkowania prawne i kulturowe, nowe kryteria oceny czy też aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny wdrażania obowiązującego programu.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2014 poz. 1446), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorzady wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dla realizacji wskazanych celów program określa zasady dotyczące finansowania i inicjowania działań ochronnych w stosunku do środowiska kulturowego, w skład, którego wchodzi obiekty zabytkowe oraz tereny archeologiczne na obszarze gminy Tworóg. Jednocześnie nakłada następujące obowiązki i uprawnienia:

1. uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19);

2. uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20);
3. prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4);
4. przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2)
5. sporządzania przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1)
6. obowiązek przyjęcia przez radę gminy gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 3)
7. sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5)

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Ochronę dziedzictwa kulturowego oraz opiekę nad zabytkami w Polsce reguluje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, która nakłada na państwo i obywateli obowiązek ochrony zabytków, co zostało zawarte w:

- art. 5 Konstytucji RP, określającym dziedzictwo narodowe jako wartość strzeżoną przez państwo polskie;
- art. 6 ust. 1 Konstytucji RP mówiący, że Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju;
- art. 85 Konstytucji RP stanowiący, że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami opieka sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza i polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2. prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3. zabezpieczenia i zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. Bez względu na stan zachowania ochronie podlegają:

1. zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
2. zabytki ruchome będące, w szczególności:
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 i 908 oraz z 2013 r. poz. 829),
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
3. zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6 ust. 2).

Ustawa określa także sposób i formy ochrony zabytków, którymi są:

1. wpis do rejestru zabytków,
2. uznanie za Pomnik Historii,
3. utworzenie parku kulturowego,
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 16 ustawy:

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
- 1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad

utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.

2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.
3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.
4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.
5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.
6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 18:

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji [...] strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
2. W [...] planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
  - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
  - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
  - 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W myśl art. 19:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:
  - 1) Zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
  - 3) parków kulturowych.
- 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:
  - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
  - 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków
  - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20 stanowi, że projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają

uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

W art. 21 zapisano, że ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Według art. 22 ust. 4 wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy m.in.:

- sporządzenie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87);
- sporządzenie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, opracowanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 sierpnia 2004 roku.

Szczegółowo określono obowiązki gminy w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których gmina jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72 ww. ustawy.

Wzmiankowany wyżej art. 87 ustawy określa obowiązek gminy dotyczący sporządzenia i uchwalenia gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program powinien być opracowany na okres 4 lat;
- program służy celom określonym w ustawie (wymienionym w rozdziale 2 niniejszego opracowania);
- program ogłoszony jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym;
- z realizacji programu wójt, burmistrz, prezydent miasta sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Ustawa o samorządzie gminnym określa zadania własne gminy. Należą do nich zadania obejmujące m.in. następujące kwestie:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych mostów, dróg, ulic, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- kultury fizycznej i turystyki;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy.

Przy sporządzaniu programu wzięto pod uwagę również następujące akty prawne:

- ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. poz. 778 z późn. zm.);
- ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. , poz. 290 z późn. zm.);
- ustawę z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. poz. 672 z późn. zm.);
- ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r. poz.1651 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r. poz.1774 z późn. zm.);
- ustawę z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz.U. 2012 poz. 406 z późn. zm.);
- ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tekst jednolity Dz.U. 2016 poz. 1817 z późn. zm.).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI ANALIZY I MATERIAŁY

Rządowymi dokumentami tworzącymi ramę do mecenatu oraz nowoczesnej polityki względem materialnej poprawy stanu zabytków są:

1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2014 oraz jej uzupełnienie na lata 2004-2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Rząd RP 21 września 2004 r. Zakres Strategii został podporządkowany głównie regionom, jako podstawowym jednostkom podziału terytorialnego. Metodologia dokumentów strategicznych wchodzących w skład Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013 zobowiązuje Ministra Kultury do wydłużenia horyzontu czasowego Strategii Rozwoju Kultury do 2020 roku. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, bazując na przyjętej przez Radę Ministrów 21 września Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, rozszerza jej zakres do roku 2020.

Przyjęte dokumenty wyznaczają cel strategiczny oraz cele cząstkowe dla strategii rozwoju kultury w regionach. Celem strategicznym jest zrównoważony rozwój i wspieranie kultury w regionach. Natomiast cele cząstkowe stanowią między innymi:

- wzrost efektywności zarządzania strefą kultury,
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- wzrost udziału kultury w PKB,
- modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury,
- wzrost uczestnictwa w kulturze,
- rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji

- kulturalnej w programach szkolnych,
- efektywna promocja twórczości,
- promocja polskiej kultury za granicą,
- ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fotografia).

Cele cząstkowe realizowane będą w ramach pięciu obszarów priorytetowych:

- Czytelnictwo i sektor książki NPK Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki;
- Dziedzictwo kulturowe NPK Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego;
- Instytucje artystyczne i promocja twórczości NPK Rozwój instytucji artystycznych;
- Szkolnictwo artystyczne i promocja młodych twórców - NPK Wspierania debiutów i rozwoju szkół artystycznych;
- Sztuka współczesna NPK Znaki Czasu;

2. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017

Celem głównym krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Jest on wdrażany przez trzy cele szczegółowe:

- Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce, tj. uporządkowanie i ujednolicenie stanu wiedzy o zasobie zabytków w Polsce polegające na sporządzeniu kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C), uporządkowaniu rejestru

zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C) (usunięcie „martwych wpisów”), opracowaniu diagnozy stanu zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych;

- Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, tj. podniesienie jakości zarządzania zabytkami i zarządzania procesami ochrony zabytków wraz z podniesieniem jakości procesów decyzyjnych w administracji dotyczących ochrony zabytków;
- Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji, tj. zwiększanie dostępu do dziedzictwa i jego aktywna promocja.

3. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 r.

Uchwałą Nr 125/2014 z dnia 24 czerwca 2014 r. Rada Ministrów określiła koncepcje przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 roku, która będzie realizowana poprzez realizację celów szczegółowych:

- Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności
- Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;

- Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa
- Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

4.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Tworóg wykazuje zgodność, zarówno programami o charakterze wojewódzkim jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

1. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020” – aktualizacja na lata 2000-2020 (uchwała nr III/47/1/2010 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn. 17.02.2010 r.)

Podstawowym celem Strategii jest rozwiązanie głównych problemów i utrzymanie województwa na ścieżce trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz podnoszenie konkurencyjności na arenie krajowej oraz europejskiej, w oparciu o wszelkie potencjały – demograficzny, położenia geograficzne, tradycje przemysłowe, walory środowiskowe, historyczne i kulturowe. Jako główne narzędzie polityki rozwoju prowadzonej przez samorząd województwa, Strategia wyznacza zakres działań podejmowanych przez władze regionu, a także stanowi punkt odniesienia dla inicjatyw oraz dokumentów o charakterze planistycznym, przestrzennym i programowym, podejmowanych i tworzonych na poziomie regionalnym, lokalnym, a także przez środowiska branżowe.

W zakresie problematyki związanej z dziedzictwem kulturowym, zabytkami i kulturą Strategia uwzględniła konieczność podjęcia działań w kierunkach umożliwiających województwu śląskiemu bycie regionem o powszechnej dostępności do regionalnych usług publicznych o wysokim standardzie:

- Cel strategiczny B.2: Wysoka jakość środowiska naturalnego
Kierunek działań B.2.5: Rewitalizacja terenów zdegradowanych
- Cel strategiczny B.3: Atrakcyjne warunki zamieszkania i wysoka jakość przestrzeni
Kierunek działań B.3.1: Zagospodarowanie centrów miast oraz zdegradowanych dzielnic
Kierunek działań B.3.6: Zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu;

Również uznanie jako znaczącego partnera w kreacji kultury, nauki i przestrzeni europejskiej określając:

- Cel strategiczny C.3: Silny ośrodek nauki i kultury
Kierunek działań C.3.2: Zwiększenie uczestnictwa mieszkańców w kulturze i wzmocnienie środowisk twórczych
Kierunek działań C.3.3: Rozbudowa i modernizacja infrastruktury kultury regionu.

2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ (uchwała nr V/26/2/2016 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn. 29.08.2016 r.)

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ poprzez jego ściśle powiązanie ze Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” stanowi kluczowy element zintegrowanego planowania strategicznego. Określa podstawowe elementy układu przestrzennego, ich zróżnicowanie i wzajemne relacje. Cele polityki przestrzennej województwa określone w Planie 2020+ dotyczą gospodarczego wzrostu i innowacyjności, metropolizacji, zapewnienia spójności społecznej i ekonomicznej oraz ochrony naturalnych zasobów środowiska i kształtowania krajobrazów kulturowych. Jako dokument regionalny Plan 2020+ określa ramy i warunki merytoryczne dla podejmowania decyzji przestrzennych o charakterze strategicznym i koncentruje się na celach ważnych dla rozwoju województwa. Nie narusza przy tym uprawnień

gmin w zakresie planowania miejscowego oraz nie stanowi podstawy wydawania decyzji administracyjnych ustalających lokalizację inwestycji. Plan 2020+ uwzględnia zapisy dokumentów i programów rządowych oraz wojewódzkich, a także pozostaje w zgodności z dokumentami programowymi Unii Europejskiej.

Plan 2020+ zakłada, że województwo śląskie będzie regionem o nowoczesnej gospodarce, wykorzystującym kreatywność jego mieszkańców i wzmacniającym istniejące potencjały gospodarcze i środowiskowe, zapewniającym równość życiowych i rozwojowych szans przy poszanowaniu zasady zrównoważonego i trwałego rozwoju.

Cele polityki przestrzennej województwa:

- a) Nowoczesna gospodarka – promocja gospodarczego wzrostu i innowacji
- b) Szanse rozwojowe mieszkańców – zapewnienie mieszkańcom dostępu do usług publicznych
- c) Przestrzeń – zrównoważone wykorzystywanie zasobów środowiska naturalnego i kulturowego
- d) Relacje z otoczeniem – infrastrukturalne powiązania regionu

Rozwój obszaru powinien być ukierunkowany na ochronę zasobów dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnych, jak i niematerialnych, mających szczególne znaczenie dla zachowania tożsamości regionu, kształtowania turystycznej i gospodarczej atrakcyjności województwa oraz tworzenia nowych miejsc pracy.

3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Śląskiego na lata 2014-2017 (uchwała nr IV/48/7/2014 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn. 10.03.2014 r.)

W programie tym przyjęto misję, że dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu są kluczowym czynnikiem budowy kapitału społecznego województwa, rozwoju gospodarczego województwa oraz jego promocji w kraju i na świecie.

Zgodnie z potrzebą realizacji zaznaczonej misji wyróżniono:

- a) Cel Strategiczny I: kształtowanie kulturowego obrazu województwa, zawierający Cele Operacyjne:
  - I.1: ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa
  - I.2: budowa systemu zarządzania zabytkami województwa
  - I.3: włączenie zabytków w procesy gospodarcze
- b) Cel Strategiczny II: kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu, zawierający Cele Operacyjne:
  - II.1: propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami
  - II.2: aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

4. Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2020

(uchwała nr II/51/1/2006 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn. 28.08.2006)

Strategia nakreśla wizję kulturalnego wizerunku województwa śląskiego, w którym zakłada, że będzie to region:

- a) zróżnicowany kulturowo, harmonijnie łączący elementy odmiennych tradycji i tożsamości kulturowych;
- b) w którym kultura odzwierciedla i kształtuje podstawowe cnoty obywatelskie takie jak otwartość, uczciwość, odpowiedzialność, pracowitość, umiejętność społecznej współpracy, wpływając pozytywnie na jakość kapitału społecznego;
- c) w którym kultura jest istotnym elementem rozwoju gospodarczego, zwiększającym konkurencyjność ekonomiczną województwa, dającym szansę na rozwój społeczno-ekonomiczny, a w efekcie poprawiającym jakość życia jego mieszkańców;
- d) w którym w sposób innowacyjny wykorzystuje się potencjał twórczy środowiska artystycznego do jakościowej poprawy przestrzeni publicznej, w tym instytucji użyteczności publicznej.

Wytyczono również cztery podstawowe cele strategiczne, niezbędne do realizacji założonej w strategii wizji, gdzie dla ochrony i opieki nad zabytkami

najważniejszym jest Cel Strategiczny 3, odnoszący się do dziedzictwa kulturowego. Zakłada on „upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego efektywniejsze wykorzystywanie do celów turystycznych”. Zaznaczono w nim najistotniejsze kierunki działania:

- 3.1 rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat;
- 3.2 inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego;
- 3.3 popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik);
- 3.4 rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych;
- 3.5 rewitalizacja obiektów i terenów przemysłowych i znajdowanie dla nich nowych funkcji;
- 3.6 wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego regionu na potrzeby turystyki (promocja, tworzenie produktów turystyki kulturowej);
- 3.7 tworzenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

4.3. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

1. Program opieki nad zabytkami powiatu tarnogórskiego na lata 2015-2018

(uchwała nr VI/66/2015 Rady Powiatu Tarnogórskiego z dn. 28.04.2015).

Głównym zadaniem programu jest poprawa stanu technicznego zabytków, jak również wytyczenie nowych funkcji dla obiektów do tej pory najbardziej pomijanych, co przyczyni się jednocześnie do wzmocnienia roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju turystyki i promocji regionu. Program wyznacza najważniejsze kierunki działań na kolejne cztery lata, z uwzględnieniem źródeł finansowania prac konserwatorskich i rewitalizacyjnych.

Mając na celu realizację ww. zadania założono w programie trzy priorytety, z głównymi kierunkami działań dla każdego z nich:

- a) Priorytet 1 – Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym;
wytyczający kierunki działań:

- Zahamowanie procesu degradacji lokalnych zabytków
  - Systematyczna poprawa stanu zachowania dziedzictwa kulturowego
  - Podnoszenie rangi obiektów i zespołów zabytkowych
- b) Priorytet 2 – Kształtowanie i ekspozycja krajobrazu kulturowego; wytyczający kierunki działań:
- Poprawa wizerunku przestrzeni publicznej, w tym na terenach wiejskich
  - Ochrona historycznych układów urbanistycznych w połączeniu z ochroną środowiska
  - Zachowanie materialnego dziedzictwa górnictwa kruszcowego
  - Rozwój turystyki z wykorzystaniem zabytkowych zasobów
- c) Priorytet 3 – Pielęgnacja i promocja dziedzictwa niematerialnego; wytyczający kierunki działań:
- Wzrost poziomu edukacji historycznej nt. regionalnego dziedzictwa kulturowego
  - Promocja lokalnych walorów zabytkowych, tradycji i obrzędów gwarkowych
  - Zwiększanie atrakcyjności zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne

Dla każdego z priorytetów zaproponowane zostały zadania konieczne do zrealizowania, z uwzględnieniem perspektywy długo- i krótkoterminowej.

2. Strategia Rozwoju Powiatu Tarnogórskiego do 2022

(uchwała Nr 323/1635/2010 Rady Powiatu w Tarnowskich Górach z dn. 14.09.2010 r.)

Strategia rozwoju powiatu jest dokumentem zawierającym zbiór celów i kierunków przekształceń cech jego zasobów, dokonywanych przy zachowaniu nadrzędności interesów społeczności powiatowej. Jej zapisy stanowią o decyzjach, zorientowanych na organizowanie warunków życia mieszkańców i prowadzenia działalności przez przedsiębiorstwa i instytucje. Zawiera wizję rozwoju, ogólnie

określającą przyszły docelowy stan powiatu oraz zmiany przyczyniające się do jej zaistnienia.

W ramach Strategii wyznaczono cztery priorytety rozwoju:

- a) Gospodarka – *Zróżnicować strukturę i wzmocnić konkurencyjność;*
- b) Usługi społeczne – *Racjonalnie zaspokajać rosnące potrzeby;*
- c) Komunikacja – *Poprawić funkcjonalność;*
- d) Turystyka i rekreacja – *Zdobyć znaczącą pozycję ponadregionalną.*

Wyznaczono także szereg celów (C), kierunków rozwoju (K) i przedsięwzięć (P) niezbędnych do ich realizacji, z których dla potrzeb ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego wskazano:

C 7. Integrowanie aktywności kulturalnych

K7.1 Koordynowanie wymiany informacji o działalności placówek kultury, imprezach

P7.1.1 Baza danych o obiektach, wydarzeniach, instytucjach kultury

K7.2 Wspieranie inicjatyw artystów i animatorów kultury

P7.2.1 Imprezy kulturalne

P7.2.2 Centrum Kultury Śląskiej

P7.2.3 Inicjatywy wspierające działalność galerii

P7.2.4 Nagrody, stypendia dla twórców

C 11. Stworzenie nowoczesnej oferty turystycznej

K11.1 Skoordynowanie dostępności turystycznej

P11.1.1 Tarnogórskie Centrum Turystyczne: „Wszystkie barwy Śląska”

P11.1.2 Baza danych o obiektach, wydarzeniach, instytucjach turystycznych

P11.1.3 Portal turystyczno-rekreacyjny stworzony przy współpracy z instytucjami kultury, zarządcami obiektów turystycznych, rekreacyjnych, sportowych itp.

K11.2 Poprawa atrakcyjności turystycznej

- P11.2.1 Współuczestnictwo w procesach rewitalizacji (remontach, odnowie) obiektów dziedzictwa kulturowego
    - P11.2.2 Likwidowanie barier architektonicznych w obiektach turystycznych
    - P11.1.4 Centrum Dialogu Wielokulturowego
  - K11.3 Stworzenie turystycznych produktów ziemi tarnogórskiej
    - P11.3.1 Wycieczki po atrakcjach turystycznych powiatu
    - P11.3.2 Spływ kajakowy Małą Panwią
    - P11.3.3 Imprezy kulturalne dla turystów
    - P11.3.4 Tarnogórski szlak turystyczny
- CH2. Współpraca wielopodmiotowa
  - KH2.3 Kreowanie między-powiatowych produktów turystycznych
    - PH2.3.1 Górnoląska Kolej Wąskotorowa
    - PH2.3.2 Szlak zabytków techniki
  - KH2.4 Rozwijanie partnerstwa publiczno-prywatnego
    - PH2.4.1 Zagospodarowanie zamku w Nakle
- CH3. Poprawa warunków ekologicznych
  - KH3.2. Poprawa jakości środowiska naturalnego
    - PH3.2.2 Rewitalizacja obszarów zdegradowanych

3. Strategia Rozwoju Turystyki Powiatu Tarnogórskiego na lata 2011-2020(uchwała Nr X/100/2011 Rady Powiatu w Tarnowskich Górach z dn. 31.05.2011 r.)

Strategia zorientowana jest na szczególnie ważne obszary działania powiatu. Stanowi zbiór decyzji mających na celu organizowanie warunków tworzenia atrakcyjności turystycznej powiatu. Zawiera wizję rozwoju turystyki w skali regionu i kraju oraz wyznacza cele główne (C) i kierunki rozwoju (K), mające prowadzić do jej realizacji:

- C1. Utrzymać pozycję rynkową kluczowych produktów turystycznych powiatu
  - K1.1 Unowocześnić ofertę Zabytkowej Kopalni Srebra w Tarnowskich Górach

K1.2 Wzbogacić ofertę Sztolni Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach

K1.3 Konsekwentnie promować Muzeum Chleba,
Szkoly i Ciekawostek

K1.4 Dopracować szczegoly oferty Parku i Palacu Kawalera
w Świerkłańcu

K1.5 Aktywizować otoczenie Parku Wodnego
w Tarnowskich Górach

C2. Pozyskać nowych turystów z miast Aglomeracji

K2.1 Wykorzystać zalety oryginalnych obiektów rekreacyjnych

K2.2 Wyeksponować walory środowiska przyrodniczego

K2.3 Poprawić dostępność i wzbogacić funkcje obiektów
przemysłowych

C3. Zwiększyć ilość wycieczek dzieci i młodzieży

K3.1 Unowocześnić bazę usług turystycznych dla dzieci i młodzieży

K3.2 Przekazywać wiedzę o kulturze i tradycjach Górnego Śląska

K3.3 Tworzyć produkty kompleksowe

C4. Dopracować szczegoly produktów turystycznych dla zainteresowanych
pasjonatów

K4.1 Tworzyć ambitne (unikalne) produkty turystyczne

K4.2 Zbudować nową bazę usług turystycznych dla wymagających
segmentów turystów

K4.3 Wzbogacić i przekształcać funkcje znanych obiektów

Cele horyzontalne:

CH1. Skuteczniej promować

KH1.1 Informować o turystycznej ofercie powiatu

KH1.2 Przekonywać o turystycznych zaletach

KH1.3 Pozycjonować wybrane oferty turystyczne

CH2. Jednoczyć wysiłki różnych podmiotów lokalnych

KH2.1 Aktywizować współpracę wielopodmiotową

W ramach realizacji działań związanych z przygotowaniem dokumentu pt. *Waloryzacja produktów turystycznych powiatu tarnogórskiego* dokonano inwentaryzacji zasobów turystycznych powiatu. Rozpoznano istnienie następujących produktów turystycznych, które zgrupowano w siedmiu kategoriach:

- zabytki;
- obiekty przyrodniczo cenne;
- obiekty sportowo-rekreacyjne;
- obiekty sakralne;
- obiekty gastronomiczne;
- hotele, motele, miejsca noclegowe;
- imprezy kulturalne.

Formułując założenia rozwoju turystyki m.in. wytypowano pięć produktów turystycznych powiatu, których aktualny zasięg rynku ma wymiar co najmniej regionalny, tj.:

- Zabytkowa Kopalnia Srebra w Tarnowskich Górach,
- Sztolnia Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach,
- Muzeum Chleba, Szkoły i Ciekawostek w Radzionkowie,
- Park i Pałac Kawalera w Świerklańcu,
- Park Wodny w Tarnowskich Górach.

4. Strategia Rozwoju Kultury w Powiecie Tarnogórskim na lata 2010-2020

(uchwała Nr XIV/152/2011 Rady Powiatu w Tarnowskich Górach z dn. 25.10.2011 r.)

Strategia jest dokumentem, który w kompleksowy sposób poddaje analizie stan szeroko rozumianej kultury, określając jej sytuację, szanse i zagrożenia, a także wskazując perspektywy rozwoju w przyszłości, zarówno dla poszczególnych gmin, jak i całego powiatu. Przedstawiono konkretne wizje rozwoju powiatu tarnogórskiego, w którym:

- 1) są atrakcyjne miejsca zamieszkania, w których oprócz zatrudnienia ludzie mogą się kształcić, obcować z kulturą masową i kulturą wysoką.

- 2) kultura wpływa pozytywnie na stosunki międzyludzkie, sposób bycia i zachowanie. Kultura łagodzi miejscowe podziały oraz kształtuje kapitał społeczny: uczciwość, odpowiedzialność, pracowitość, umiejętność współdziałania.
- 3) w oparciu o potencjał infrastruktury, przemysł kulturowy i turystyczny powstają nowe miejsca pracy;
- 4) obok samorządu, wywodzący się stąd lub tu mieszkający naukowcy, artyści, architekci są ambasadorami kultury powiatu i współdecydują o jakości przestrzeni publicznej oraz oferty kulturalnej;
- 5) zaakceptowane przez społeczeństwo i samorząd powiatowy, a następnie zrealizowane zaplanowane w niniejszej Strategii, priorytety rozwoju i produkty kulturalne powiatu oraz każdej z gmin skutkują zmianą jakości życia w regionie.

Wytyczono także misję: „wspomaganie i integrowanie kulturotwórczych przedsięwzięć na terenie całego powiatu niezależnie od tego, jaki podmiot jest organizatorem”. W celu jej realizacji określono cele strategiczne oraz priorytety planu strategicznego:

Cel strategiczny I: Formowanie postaw pro kulturalnych

Priorytet I.1: Przygotowanie społeczności do uczestnictwa w kulturze

Priorytet I.2: Podniesienie poziomu kadr zarządzających kulturą

Cel strategiczny II: Zwiększanie udziału kultury w życiu społecznym

Priorytet II.1: Zwiększenie grupy osób korzystających z kultury

Priorytet II.2: Powstawanie nowych instytucji kultury i rewaloryzacja istniejących

Priorytet II.3: Tworzenie atrakcyjnych dla odbiorcy wydarzeń kulturalnych

Priorytet II.4: Wymiana kulturalna z partnerskimi powiatami i gminami

Priorytet II.5: Polepszenie systemu informacji o kulturze i promocji wydarzeń kulturalnych

Priorytet II.6: Wspieranie amatorskiego ruchu artystycznego

Cel strategiczny III: Upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu

Priorytet III.1: Rozpoznanie i inwentaryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego

Priorytet III.2: Rewitalizacja i rewaloryzacja zabytków

Cel strategiczny IV: Kształtowanie i mecenat środowisk twórczych

Priorytet IV.1: Wspieranie środowisk twórczych

Priorytet IV.2: Rozwój szkół artystycznych

Priorytet IV.3: Kształtowanie estetyki otoczenia

Najważniejsze zapisy odnoszące się do zagadnienia ochrony w powiecie zawarte są w Celu Strategicznym III, w którym określa się sposoby realizacji – kierunki i przykłady działań:

1) Priorytet III.1: Rozpoznanie i inwentaryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego:

- Wspieranie stworzonego urzędu powiatowego konserwatora zabytków sprawującego pieczę nad dziedzictwem.
- Wspieranie działań badawczych Muzeum Miejskiego, Instytutu Tarnogórskiego i Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Tarnogórskiej.
- Dbanie o podziemia tarnogórskie stanowiące obszar Natura 2000.
- Wspieranie wszelkich publikacji dotyczących badań i inwentaryzacji zabytków, tj. kwartalnik Montes Tarnovicensis, Zeszyty Tarnogórskie itp.
- Wspieranie bibliotek w powiecie w procesie archiwizacji ww. wydawnictw.

2) Priorytet III.2: Rewitalizacja i rewaloryzacja zabytków:

- Opracowanie kompleksowego planu rewitalizacji zespołów parkowo-pałacowych położonych w powiecie.
- Podjęcie starań o dofinansowanie zarówno krajowe, jak i unijne.

- Wspieranie wszelkich inicjatyw gminnych dotyczących ochrony zabytków.
- Szukanie inwestorów prywatnych zainteresowanych przejęciem mecenatu nad obiektami zabytkowymi popadającymi w ruinę.

Wyłoniono produkty kulturalne, uznane za najważniejsze dla mieszkańców i mogące stanowić także na zewnątrz wizytówkę każdej z gmin. W przypadku gminy Tworóg narodziła się idea powiatowego produktu kulturalnego - „powiatu ścieżek”, w którą wkładem gminy mają być ścieżki kulturowe, dydaktyczne (istniejąca ścieżka w Brynku), piesze, rowerowe, bądź konne; oraz przeznaczenie budynku dawnego szpitala, znajdującego się w centralnej części miasta na cele związane z kulturą i wspomnienie w ten sposób bazy lokalowej GOK-u.

Wyłoniono również trzy propozycje produktów kulturalnych dla całego powiatu:

- 1) „Powiat ścieżek” – sieć ścieżek turystyczno-kulturowych, szlaków pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych.
- 2) Sieć odrestaurowanych zabytków (zamki, pałace), otoczonych rewitalizowanymi parkami, goszczących wysokiej klasy wydarzenia artystyczne.
- 3) Centrum Kultury Śląskiej – ośrodek kultury regionalnej, miejsce spotkań, ekspozycji historycznych i artystycznych.

4.4. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

1. „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tworóg”

(uchwała Nr XXVIII/259/2013 Rady Gminy Tworóg z dnia 25.02.2013 r.)

Dokument określa kierunki gospodarki przestrzennej na terenie gminy i szczegółowo odnosi się do kwestii zasobów kulturowych tego terenu. W oparciu o studium mają być koordynowane działania z zagospodarowaniem terenów na

obszarze gminy. W trakcie jego sporządzania dokonano diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, w zakresie:

- 1) obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
- 2) obiektów proponowanych do wpisu do gminnej ewidencji zabytków;
- 3) stanowisk archeologicznych;
- 4) dominant i akcentów charakterystycznych dla krajobrazu gminy;
- 5) historii i rozwoju gminy;
- 6) wartości niematerialnych.

Nie stwierdzono na obszarze gminy występowania dóbr kultury współczesnej. Studium określa pokrótce stan zachowania: *część obiektów zabytkowych została w różnym stopniu przebudowana – są to zarówno zmiany nieznaczne, jak wymiana okien na nowe o innych niż pierwotne podziałach, zmiana pokrycia dachu, ale też często gruntowna przebudowa, wymiana substancji, ocieplenie elewacji lub zastosowanie okładziny z eternitu, które spowodowały całkowite zatarcie cech stylistycznych tych obiektów. Niemniej jednak z uwagi na stan planistyczny obszar gminy jest dobrze chroniony, a stan zachowania dziedzictwa kulturowego należy ocenić jako zadowalający.*

Opracowano wnioski i wytyczne uwarunkowań środowiska kulturowego, które obejmują następujące zagadnienia:

- 1) Ochroną są objęte zabytki nieruchome wpisane do rejestru i ich otoczenie;
- 2) Ochroną winny być objęte pozostałe zabytki nieruchome wskazane w tekście i rysunku;
- 3) Dla wszystkich wymienionych w pkt. 1-2 elementów podlegających ochronie, z uwagi na wartości historyczne i kulturowe, w tomie II - kierunki zostaną zdefiniowane stosowne ustalenia gwarantujące ich ochronę prawną w sporządzanych przez gminę dokumentach planistycznych.

W związku z potrzebami i możliwościami rozwoju gminy określono strukturę wydatków, z czego kultura i ochrona dziedzictwa narodowego wynosi 19,31 %.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy ustalono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

(w czasie sporządzania studium gmina Tworóg nie posiadała jeszcze gminnego programu opieki nad zabytkami), w których uwzględniono ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) pomników historii – w gminie Tworóg nie występują;
- 3) parków kulturowych - w gminie Tworóg nie występują;
- 4) zabytków chronionych na podstawie zapisów w obowiązującym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego; *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Tworóg*
- 5) zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków – gmina nie posiada jeszcze gminnej ewidencji zabytków, istnieje wojewódzka ewidencja zabytków.

Występujące w gminie zasoby kulturowe obejmują: obiekty, zespoły zabytkowe i obszary cenne ze względu na wartości historyczne, architektoniczne, archeologiczne, urbanistyczne i krajobrazowe, chronione, bądź przeznaczone do ochrony poprzez:

- 1) wpis do rejestru zabytków obiektów wraz z otoczeniem;
- 2) zapisy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- 3) wprowadzenie zasady zrównoważonego rozwoju, w wyniku której nowo projektowana zabudowa mieszkaniowa i usługowa rozwijana będzie przede wszystkim w sąsiedztwie istniejących terenów zurbanizowanych i zabudowanych celem ochrony terenów obrzeżnych i otwartych;
- 4) ukierunkowanie zasad kształtowania struktury i formy nowych założeń urbanistyczno-architektonicznych oraz wytycznych kształtowania zabudowy z uwzględnieniem specyfiki miejsca, ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego, wartości układu urbanistycznego oraz ochrony poszczególnych budowli i obiektów;
- 5) zachowanie ładu przestrzennego, przy maksymalnej, lecz zrównoważonej koncentracji zabudowy, chroniąc tym samym wartościowe grunty rolne, leśne i tereny zielone;
- 6) ochronę naturalnych i historycznych form krajobrazowych, kształtowanie nowo powstających elementów zabudowy i nowego zagospodarowania terenów w harmonii z istniejącym krajobrazem naturalnym i kulturowym;

7) ustalenie wymaganych standardów dla zabudowy.

Studium wskazuje obiekty zalecane do wpisu do ewidencji (opracowana lista obiektów), przy czym wykaz ze względu na tworzoną gminną ewidencję zabytków i gminny program opieki nad zabytkami stworzony został ze świadomością, że może ulegać zmianom. Dla wytypowanych obiektów lub objętych ochroną w zapisach planu miejscowego zaproponowano ustalenia:

1) Nakazy:

- a) zachowania, konserwacji, utrzymania historycznej zewnętrznej formy, w szczególności kompozycji elewacji, wielkości otworów okiennych i drzwiowych oraz ich rozmieszczenia,
- b) utrzymanie kolorystyki i detalu elewacji zgodnych ze stylem lub charakterem poszczególnych obiektów i regionalną tradycją,
- c) utrzymania lokalizacji historycznych elementów małej architektury – krzyży, kaplic, etc.,
- d) stosowania, w szczególności w elementach zewnętrznych, takich jak elewacje, dachy, ogrodzenia, drogi, tradycyjnych materiałów budowlanych zgodnych z charakterem regionalnej zabudowy i stylem poszczególnych obiektów;

2) Zakazy:

- a) przebudowy i rozbudowy zabudowy, z zastosowaniem widocznych w elewacji materiałów odmiennych od tradycyjnych,
- b) przebudowy i rozbudowy obiektów w sposób zasadniczy i niezgodny z cechami stylowymi obiektu zmieniający znacznie ich wygląd zewnętrzny;

3) Dopuszczenia:

- a) wymiany zdekapitalizowanej historycznej zabudowy, z zachowaniem gabarytów i proporcji tradycyjnej zabudowy miejscowej, dostosowaniem w zakresie skali, bryły, podziałów architektonicznych, zewnętrznych materiałów budowlanych, ilości i wysokości kondygnacji, wysokości kalenicy,

- b) zmiany funkcji obiektów zabytkowych w sposób nie sprzeczny kulturowo z funkcją historyczną (na przykład dopuszcza się zmianę budynku mieszkalnego na restaurację, muzeum, sklep) z zachowaniem zewnętrznej formy obiektu.

W przypadku wszystkich stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenie gminy zaproponowano objęcie strefą ochrony wykopalisk oraz ustalenie nakazu nadzorowania badań archeologicznych dla inwestycji wymagających prac ziemnych.

W zakresie obszaru i zasad ochrony krajobrazu kulturowego proponuje się utworzenie obszaru wsparcia rozwoju i promocji turystyki, który obejmuje obiekty i tereny cenne, z uwagi na walory kulturowe, historyczne i krajobrazowe.

Celem obszaru w sferze przyrodniczo-kulturowej jest zachowanie i ochrona wartości krajobrazu kulturowego i naturalnego oraz podkreślenie jego walorów. Celem w sferze społeczno-gospodarczej jest promocja turystyczna gminy oraz ożywienie społeczno-gospodarcze.

Głównym elementem ochrony i promocji walorów obszaru powinno stać się wprowadzenie profilu tematycznego gminy, związanego z wybranym produktem, usługą lub elementem kultury - będącego „produktem turystycznym”. Proponuje się powiązanie profilu gminy z następującymi tematami: leśnictwem, botaniką, architekturą i historią zespołów pałacowych, architekturą i historią osiedla robotniczego oraz technologią produkcji papierniczej.

Na wyznaczonym obszarze powinny się koncentrować działania w ramach profilu, w tym:

- 1) lokalizacja punktów, ścieżek, szlaków i innych elementów infrastruktury turystycznej,
- 2) organizacja imprez tematycznych,
- 3) organizacja szkoleń dla mieszkańców, kursów i pokazów dla przyjezdnych, „zielonych szkół” dla dzieci, itp.
- 4) lokalizacja usług, ze wskazaniem na usługi kultury, turystyczno-wypoczynkowe, gastronomii i rzemiosła, ze szczególnym uwzględnieniem związanych z obranym profilem.

Podstawowymi elementami charakteryzującymi i promującymi obszar powinny być:

- 1) walory historyczno-kulturowe:
  - a) historyczne centrum miejscowości Tworóg z zespołem pałacowo-parkowym i kościelnym,
  - b) zespół pałacowo-parkowy w Brynku,
  - c) zespół zabudowy robotniczej w Boruszowicach,
  - d) zespół zabudowy dawnych zakładów papierniczych w Boruszowicach,
  - e) cenne obiekty małej architektury, w tym liczne kapliczki, krzyże, pomniki;
- 2) walory przyrodniczo-krajobrazowe:
  - a) układ osadniczy miejscowości,
  - b) ogród botaniczny w Brynku,
  - c) Leśna Ścieżka Poznawcza w Brynku,
  - d) dolina rzeki Stoły,
  - e) strefa odtworzenia zbiorników małej retencji na rzece Stole.

W zasięgu obszaru proponuje się ustalenia:

- 1) Nakazy:
  - a) prowadzenia monitoringu stanu środowiska kulturowego i przyrodniczego, ze szczególnym uwzględnieniem wartościowej zabudowy,
  - b) ochrony drzewostanów parkowych,
  - c) wprowadzenia tematycznej ścieżki turystycznej pieszo-rowerowej, łączącej obszary wsparcia rozwoju i promocji turystyki oraz umożliwiającej dostęp do poszczególnych terenów i obiektów, cennych z uwagi na walory historyczno-kulturowe i przyrodniczo-krajobrazowe,
  - d) rewaloryzacji zespołu pałacowego, zabudowy robotniczej i dawnych zakładów papierniczych oraz terenów bezpośrednio

przyległych w sposób tworzący jednolite założenia przestrzenno-kompozycyjne,

- e) stosowania wysokiej jakości, indywidualnych rozwiązań w zakresie zagospodarowania i wyposażenia przestrzeni publicznych, ze szczególnym uwzględnieniem małej architektury,
- f) wyznaczenie w planie miejscowym: zasad ochrony historycznej zabudowy i małej architektury; zasad porządkowania form współczesnej architektury mieszkaniowej przez wprowadzenie wytycznych określających kubaturę, wysokość, kolorystykę, materiały zewnętrzne i spadki dachu; wskaźników zabudowy dostosowanych do lokalnego charakteru zabudowy istniejącej; zasad lokalizacji i formy elementów małej architektury i reklam, szczególnie w obszarach przeznaczonych pod użytkowania turystyczne; lokalizacji infrastruktury turystycznej służącej pieszym i rowerzystom, w tym punktów obsługi ruchu turystycznego, polan piknikowych i namiotowych, miejsc przeznaczonych do organizacji imprez masowych, itp.

- 2) Zakaz wprowadzania form zabudowy i małej architektury, szczególnie ogrodzeń od strony ciągów komunikacyjnych, sprzecznych z lokalną tradycją, pod względem kubatury, formy, stosowanych materiałów.

Wyznaczono nowe szlaki turystyczne, uzupełniające istniejącą sieć szlaków o nowe połączenia rowerowe:

- 1) szlak o przebiegu: Wojska – Połomia - Brynek;
- 2) szlak o przebiegu: Tworóg – Nowa Wieś Tworoska – Hanusek.

2. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na obszarze Gminy Tworóg

Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego(M.P.Z.P.) stanowi podstawę planowania przestrzennego w gminie Tworóg. Ustanawia przepisy powszechnie obowiązujące, będące podstawą wydawania decyzji

administracyjnych. Sporządzone zostały dla poszczególnych obszarów gminy, zatwierdzonych uchwałami:

- nr XXVIII/402/2001 Rady Gminy Tworóg z dn. 11.10.2001 r. – Boruszowice;
- nr X/133/2003 Rady Gminy Tworóg z dn. 29.09.2003 – Brynek (zmiana);
- nr X/134/2003 Rady Gminy Tworóg z dn. 29.09.2003 – Hanusek (zmiana);
- nr X/135/2003 Rady Gminy Tworóg z dn. 29.09.2003 – Koty (zmiana);
- nr VIII/109/2003 Rady Gminy Tworóg z dn. 26.06.2003 r. – Mikołeska (zmiana);
- nr XXXVII/434/2006 Rady Gminy Tworóg z dn. 31.08.2006 r. – Brynek i Tworóg;
- nr XXXVIII/445/2006 Rady Gminy Tworóg z dn. 5.10.2006 r. – gmina Tworóg z wył. obszarów objętych uchwałami podjętymi od 6.05.1999 r. do 27.03.2003 r. oraz uchwałą nr XXXVI/409/2006 z dn. 22.06.2006 r.;
- nr XXXVI/408/2006 Rady Gminy Tworóg z dn. 22.06.2006 r. – Brynek, Hanusek i Boruszowice;
- nr XLIX/525/2010 Rady Gminy Tworóg z dn. 25.01.2010r. – Brynek i Tworóg;
- nr XX/186/2016 Rady Gminy Tworóg z dn. 10.10.2016 r. – Brynek, ul. Boczna, Kasztanowa i Wiejska.

W M.P.Z.P. zawarte są zapisy m.in. z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego (obiekty lub zespoły obiektów oznaczonych symbolami OR i OE oraz obszary występowania stanowisk archeologicznych o symbolach ARCH), uwzględniając:

- 1) obiekty lub założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków, w granicach działki ewidencyjnej, podlegające ochronie z mocy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wyszczególniając przede wszystkim ich nazwę, lokalizację oraz wskazując datę wpisu i numer w rejestrze zabytków;

- 2) pojedyncze obiekty zabytkowe, podlegające ochronie z mocy planu, w granicach działek ewidencyjnych, na których są położone, wyszczególniając przede wszystkim ich nazwę, lokalizację;
- 3) strefy historycznych założeń urbanistycznych i budynków, podlegających ochronie z mocy planu, w granicach wyznaczonych graficznie na rysunku planu, wyszczególniając przede wszystkim ich nazwę, lokalizację;
- 4) obszary występowania stanowisk archeologicznych, podlegających ochronie z mocy planu.

Dla wszystkich obiektów i obszarów objętych ochroną ustala się obowiązek opiniowania przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach wszystkich przedsięwzięć budowlanych wymagających zgłoszenia lub pozwolenia na budowę, planowanych wycięć lub zmian zagospodarowania chronionych założeń zielonych, a także prowadzenia prac ziemnych w granicach działek lub ich części położonych w obszarze występowania stanowisk archeologicznych.

5. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

5.1. ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY

Gmina Tworóg zajmuje obszar ponad 12,5 tys. ha, o przeważających obszarach leśnych, które stanowią prawie trzy czwarte powierzchni. Duże zalesienie i mało urodzajne gleby nie sprzyjały zaludnianiu tych obszarów. Na terenie Gminy znajduje się 10 miejscowości, w których już od XIV w. zamieszkująca ludność utrzymywała się głównie z płodów ziemi.

Najstarszymi wsiami na tym terenie są: Wojska (dawniej osada rycerzy, po których pozostał dawny dwór z około 1800 r.), Świniowice (powinnością służebną mieszkańców był leśny wypas świń oraz dostarczanie miodu z leśnych barci) oraz Połomia (niegdyś wieś szlachecka). Na południe od Świniowic, za lasem od strony Wojski znajduje się przysiółek Wykierz, o którym pierwsza wzmianka pochodzi z 1860 roku. Miejscowości takie jak:

Tworóg, Hanusek, Brynek oraz Koty miały swój początek w związku z powstaniem kuźnic w dorzeczu Małej Panwi.

Początki prehistorycznego osadnictwa w dolinie Stoły sięgają epoki mezolitu. Badania archeologiczne (prowadzone w latach 1928-1934) odkryły w okolicy Boruszowic i Mikołeski luźne narzędzia kamienne i rogowe oraz ceramikę neolityczną. Natomiast powstanie samej miejscowości Tworóg datuje się na rok 1530, gdzie w tym czasie, na terenie obecnej wsi rozpoczęto wytop żelaza. W latach 1660-1684 wieś należała wraz z Kotami i Potępą do Jerzego Leonarda von Colonna, następnie do 1757 roku do rodziny Verdugo, później ponownie do Colonnów, a od 1826 roku do książęcej rodziny Hohenlohe-Ingelfingen z Koszęcina. Z terenu obecnej gminy do książąt Hohenlohe należały także Koty, Mikołeska i Świniowice. Brynek został założony prawdopodobnie w 1598 r., jako osada przy działającej do XIX w. hucie żelaza. Na terenie obecnego Hanuska, w 1417 r. wzmiankowana była kuźnia niemiecka Cleywerk, później zwana Kleineberk. W 1683 roku jej nazwę podaje się już jako: Hanusek – tu urodził się kuźnik Jurga Kleparski, który w 1486 roku doprowadził do rozkwitu Kuźnicę Bogucką (załątek dzisiejszej, katowickiej dzielnicy Bogucice). Założenie Boruszowic miało miejsce w 1743 r., gdzie po blisko siedmiu latach działała już huta żelaza, a od 1894 roku fabryka materiałów wybuchowych – Lignoza (w 1924 r. przekształcona w fabrykę papieru). Koty datują swój początek na rok 1530, kiedy to założona została kuźnica mistrza Kota. Huta żelaza była tutaj czynna do XIX wieku. Pierwsza wzmianka o Mikołesce – traktująca o sprowadzeniu tu robotników leśnych w 1690 r. – pochodzi z 1738 r. Założona przez Jana Franciszka Verdugo, miała bardzo duże znaczenie w produkcji węgla drzewnego. Nowa Wieś Tworoska, powstała jako kolonia mieszkalna dla robotników leśnych (pierwszy znany zapis o niej pochodzi z 1754 r.)

Ziemie te, podczas trwającego rozbicia dzielnicowego należały do księstwa bytomskiego, a po jego podziale do księstwa toszeckiego. Jedynie Połomia znalazła się poza jego granicami. Obszary dzisiejszej gminy Tworóg znajdowały się w granicach monarchii Habsburgów do 1742 r., a po podbiciu Śląska przez Królestwo Prus weszły w jego skład, jako część prowincji śląskiej. Lokalne hutnictwo funkcjonowało tutaj do XIX w., kiedy postęp technologiczny w postaci opalania pieców hutniczych koksem oraz wykorzystania energii maszyn parowych wpłynął na rozwój tej gałęzi przemysłu gdzie

indziej. W 2 poł. XIX i w I poł. XX w. ziemie te jako część Prus wchodziły w skład kolejnych państw niemieckich. Po III powstaniu śląskim poza Boruszowicami i Mikołeską, które mieściły się w granicach II Rzeczypospolitej, pozostałe miejscowości zachowane zostały w obrębie Rzeszy Niemieckiej.

Wskutek przyłączenia tzw. Ziem Odzyskanych (po 1945 r.), ustanowiona gmina Tworóg w powiecie gliwickim znalazła się w granicach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (zależnej od władz radzieckich). W 1951 r. gmina Tworóg została przeniesiona do powiatu tarnogórskiego. W 1991 r. wydzielono z jej obszaru samodzielną gminę Krupski Młyn.

5.2. ZABYTKI NIERUCHOME O NAJWYŻSZYM ZNACZENIU DLA GMINY

Na terenie Gminy znajdują się obiekty, które należałoby uznać za wyjątkowo wyróżniające się na tle wszystkich zabytków zarówno wpisanych do rejestru, jak i gminnej ewidencji zabytków. Stanowią one elementy rozpoznawalne przez społeczeństwo nie tylko w skali regionu, ale sięgają rozgłosem niekiedy dalece poza granice powiatu.

Do takich „wizytówek” gminy niewątpliwie zaliczyć należy:

1) Pałac klasycystyczny w Tworogu (ob. siedziba m.in. Urzędu Gminy)

Pierwotnie barokowy pałac postawiono w II poł. XVIII w. dla hr. Jerzego Leonarda de Colonna. Colonnowie byli jego właścicielami do roku 1807, z przerwą między latami 1684-1757, gdy dobra i pałac były w rękach rodziny von Verdugo.

W 1802 hr. Filip de Colonn zlecił przebudowę pałacu wg projektu architekta Fryderyka Wilhelma Degnera. Budynek otrzymał wygląd klasycystyczny. Pałac na rzucie prostokąta, z wysokim mansardowym dachem, zbudowano na osi wschód-zachód. Usytuowany od północy front z głęboką, półkoliście sklepioną wnęką na całą wysokość budynku. We wnęce znajduje się balkon wsparty na czterech żeliwnych kolumnach. Według miejscowego podania kolumny wykonano z ostatniego wytopu

żelaza w Tworogu. Wewnątrz pałac posiada dwutraktowy układ. Z czasów przebudowy zachowała się w kilku pomieszczeniach polichromia ścienna z 1805 r., autorstwa Adalbreta Longinusa.

W 1807 r. dobra tworoskie odziedziczyli Charlotta i jej mąż Karol baron Gastheimb, a po niej hr. Andrzej Renard z Wielkich Strzelec, który w 1826 r. sprzedał je księciu Adolfowi Hohenlohe-Ingelfingen z Koszęcina i w rękach tej rodziny pozostał do stycznia 1945.

W czasie III powstania śląskiego w tutejszym pałacu mieściło się przez kilka dni dowództwo Grupy „Północ” wojsk powstańczych.

Już w okresie międzywojennym w pałacu mieściły się biura gminy i sądu, zaś książęce apartamenty mieściły się na piętrze, w środkowej części. Na parterze, po prawej stronie była kaplica ewangelicka.

Po II wojnie światowej pałac długo pełnił funkcję mieszkalną, ale od 1977 mieści się w nim Urząd Gminy Tworóg. Po rewitalizacji zakończonej w 2013 r. pałac prócz Urzędu Gminy jest m.in. siedzibą tutejszej Policji.

Pałac otacza park zachowany szczątkowo pod względem przestrzeni, jak i układu drzewostanu. Na jego terenie znajduje się barokowa kaplica Najświętszego Serca Jezusowego z 1794 r.

2) Zespół zamkowo-parkowy w Brynku (ob. internat ZS Leśnych i Ekologicznych im. Stanisława Morawskiego wraz z Izbą Pamięci)

Klasycystyczny pałac w Brynku wraz z okalającym go parkiem i ogrodem botanicznym tworzy tzw. zespół parkowo-pałacowy założony w 1829 roku przez Berharda Rosenthala, a ukończony 43 lata później przez jego syna Otto von Rosenthala, wg projektu C. J. Lüdecke.

W latach 1905-1908 został niemal całkowicie przebudowany przez rodzinę Henkela von Donnersmarck z Siemianowic, wg proj. C. Grossera w stylu eklektycznym, z przewagą motywów neobarokowych – budynek na planie podkowy, kryty dachem mansardowym, z dwiema ośmiobocznymi wieżami krytymi neobarokowymi hełmami; środkowy ryzalit mieści portyk

z głównym wejściem. Później, od roku 1906 do 1910 sukcesywnie powstawały zabudowania gospodarcze, m.in. ogrodnictwo, okrągła wieża wodna z przejazdem bramnym, stajnia, wozownia, maneż i budynki mieszkalne, wzniesione w jednolitej stylistyce, z elewacjami licowanymi cegłą klinkierową. Najstarszym budynkiem na terenie zespołu pałacowo-parkowego jest tzw. „Biały dworek”. W obrębie pałacu znajduje się kaplica, połączona z głównym budynkiem galerią. W południowo-wschodniej części parku, rozciągającego się na powierzchni ok. 36 ha znajduje się ogród botaniczny, w którym jest około 3500 gatunków roślin, staw, alpinarium oraz rosarium. W skład drzewostanu parkowego wchodzi m.in. pomnikowe okazy drzew krajowych, a także gatunki egzotyczne. Park jest pod opieką ZS Leśnych i Ekologicznych, co w przeszłości przekładało się na kompetentne i regularnie prowadzone prace pielęgnacyjne. Obecnie, z powodu braku środków finansowych park jest zaniedbany, a jego stan wymaga przeprowadzenia kompleksowych prac dendrologicznych oraz rewaloryzacyjnych.

3) Kościół pw. św. Antoniego z Padwy w Tworogu

Pierwotnie na jego miejscu stała siedemnastowieczna, drewniana kaplica pw. św. Antoniego z Padwy, ufundowana przez Jerzego Leonarda de Colonna. Zniszczenia w czasie działań wojennych w latach 1807-1815 były na tyle znaczące, że proboszcz ks. Andrzej Zagłówka podjął starania o budowę na tym samym miejscu murowanego kościoła (fundatorem był Karol von Gastheimb), konsekrowanego w 1817 r. Projekt architektoniczny kościoła opracował Krzysztof Worbs. W latach 1905-1907 rozbudowy i przebudowy kościoła w stylu neobarokowym podjął się ks. Karol Knossally. Świątynię powiększono i nadano kształt, który zachował się do współczesności. Budynek na planie krzyża łacińskiego, składa się z wieży, długiej nawy przeciętej transeptem i półkoliście zamkniętego prezbiterium. Elewacje transeptu wieńczą szczyty z barokowymi spływami. Stylistyce

barokowej odpowiadają również hełmy na wieży i sygnaturce.
Najcenniejszym przedmiotem we wnętrzu kościoła jest obraz św. Antoniego
- uważany za cudowny.

5.3. ZABYTKI NIERUCHOME OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY ORAZ ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

Boruszowice:

l.p.	Nazwa	część zespołu	ulica	nr	działka	formy ochrony
1	Zakłady papiernicze	Budynek mieszkalno-biurowy	Armii Krajowej		301/33	Ustalenie ochrony w miejscowym palnie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr XXXVI/408/2006 Rady Gminy w Tworogu z dnia 22 czerwca 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Tworóg w sołectwie Brynek, Hanusek i Boruszowice
2		Portiernia	Armii Krajowej		301/33	
3		Waga	Armii Krajowej		301/33	
4		Magazyn drewna	Armii Krajowej		301/33	
5		Łaźnia	Armii Krajowej		301/33	
6		Straż pożarna i laboratorium	Armii Krajowej		301/33	
7		Budynek remontowo-produkcyjny	Armii Krajowej		301/33	
8		Garaże	Armii Krajowej		301/33	
9		Magazyn główny	Armii Krajowej		301/33	
10		Magazyn olejów i smarów	Armii Krajowej		301/33	
11		Garaże	Armii Krajowej		301/33	
12		Magazyn wałów	Armii Krajowej		301/33	
13		Magazyn produkcji	Armii Krajowej		301/33	
14		Magazyn	Armii Krajowej		301/33	
15		Magazyn modeli	Armii Krajowej		301/33	
16		Główna hala produkcyjny	Armii Krajowej		301/33	
17		Budynek produkcyjny	Armii Krajowej		301/33	
18		Kompleks energetyczny (kotłownia, stacja trafo, wieża ciśnień, komin)	Armii Krajowej		301/33	
19		Magazyn	Armii Krajowej		301/33	
20	Kolonja Fabryczna	Budynek mieszkalny wraz z częścią gospodarczą	Armii Krajowej	3	813/79	Ustalenie ochrony w miejscowym palnie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr
21		Budynek mieszkalny	Armii Krajowej	5	737/79; 738/79	
22		Budynek mieszkalny	Armii Krajowej	7	806/79	

23	Budynek mieszkalny	Armii Krajowej	9	750/79; 751/79	XXXVI/408/2006 Rady Gminy w Tworogu z dnia 22 czerwca 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Tworóg w sołectwie Brynek, Hanusek i Boruszowice
24	Budynek mieszkalny	Armii Krajowej	11	752/79; 753/79	
25	Budynek mieszkalny wraz z częścią gospodarczą	Armii Krajowej	13	813/79	
26	Budynek mieszkalno- usługowy	Obrońców Pokoju	2	818/76	
27	Budynek mieszkalny	Obrońców Pokoju	4	568/76	
28		Obrońców Pokoju	6	567/76	
29	Kaplica p.w. Matki Boskiej Bolesnej	Obrońców Pokoju	3a	691/79	
30	Budynek mieszkalny	Obrońców Pokoju	5	813/79	
31	Budynek mieszkalny	Obrońców Pokoju	7	813/79	
32	Budynek mieszkalny	Obrońców Pokoju	9	802/79	
33	Budynek mieszkalny	Obrońców Pokoju	11	812/79	
34	Budynek mieszkalny	Składowa	1	813/79	
35	Budynek mieszkalny	Składowa	2	813/79	
36	Budynek mieszkalny	Składowa	3	813/79	
37	Budynek gospodarczy	Składowa	3	813/79	
38	Dawny magiel i suszarnia, ob.. Budynek gospodarczy	Składowa	4	807/79	
39	Budynek mieszkalny	Składowa	5	813/79	
40	Budynek gospodarczy	Składowa	5	813/79	
41	Budynek mieszkalno- usługowy	Składowa	6	813/79	
42	Budynek mieszkalny	Składowa	7	754/79; 755/79	
43	Budynek mieszkalny	Składowa	8	809/79	
44	Budynek gospodarczy	Składowa	pomiędzy 8 i 9	808/79; 809/79	
45	Budynek mieszkalny	Składowa	9	808/79	
46	Budynek mieszkalny	Składowa	10	803/79	
47	Budynek mieszkalny	Składowa	11	570/79	
48	Budynek mieszkalny	Składowa	12	571/79	

49		Budynek mieszkalny	Składowa	13	756/79; 757/79; 758/79; 759/79	
50		Budynek mieszkalny	Składowa	14	739/79; 740/79; 741/79; 742/79	
51		Budynek mieszkalny	Składowa	15	804/79	
52		Budynek mieszkalny	Składowa	16	811/79	
53	Budynek mieszkalno-usługowy	Łączności		1	309/30	
54	Willa obecnie przedszkole	Traugutta		1	826/815	
55	Krzyż przydrożny	Armii Krajowej/Szkolna			527/67	Ustalenie ochrony w miejscowym palmie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr XXXVI/408/2006 Rady Gminy w Tworogu z dnia 22 czerwca 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Tworóg w sołectwie Brynek, Hanusek i Boruszowice
56	Krzyż przydrożny	Traugutta/ Braci Wolko			211/15	
57	Kaplica św. Jana Nepomucena	Traugutta/ Braci Wolko			211/15	

Brynek:

I.p.	Nazwa	część zespołu	ulica	nr	działka	formy ochrony
1	Zespół pałacowo- parkowy	Kordegarda zachodnia, obecnie dom mieszkalny	Park	1	171	Obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków, nr decyzji A/658/66 z dnia 28.05.1966r.
2		Willa ob. budynek mieszkalny	Park	2	164	
3		Zespół zabudowy: dom, kotłownia z częścią mieszkalną, komin, pralnia, wozownia	Park	3	164; 165; 166; 167	

4		Pałac Bernarda von Rosenthala ob.. Część zespołu Szkoły Leśnej	Park	4	13	Wpis do rejestru zabytków A/658/66 z dnia 28.05.1966r.
5		Park	Park		1; 2; 3; 4; 5; 7; 8; 13; 14/10; 15/10; 164; 165; 166; 167; 169; 170; 171; 172; 376/84	
6		Biała willa ob. Budynek mieszkalny	Park	6	2; 3	Obiekt na terenie wpisanym do rejestru zabytków, nr decyzji A/658/66 z dnia 28.05.1966r.
7		Czerwona willa wraz z zabudową gospodarczą	Park	7	3; 4; 12	
8		Wieża ciśnień z budynkiem gospodarczym i dawną wozownią	Park		12	
9		Stajnia i ujeżdżalnia ob. Gimnazjum i sala sportowa	Park	8	12	
10		Domek myśliwski	Park	9	5	
11		Domek ogrodnika z zabudową mieszkalną	Park	10	5	
12		Leśniczówka	Park	11	16/6	
13		Kordegarda wschodnia, obecnie dom mieszkalny	Park	12	16/6	
14		Budynek mieszkalny	Tarnogórska	20 a	105/17	Ustalenie ochrony w miejscowym palnie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr XXXVI/408/2006 Rady Gminy w Tworogu z dnia 22 czerwca 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Tworóg w sołectwie Brynek, Hanusek i Borszowice
15		Krzyż przydrożny	Tarnogórska / Wiejska		182/153	
16		Krzyż przydrożny	Wiejska/ Kasztanowa / Grabowa		682/8	
17		Budynek nadleśnictwa	Grabowa	3	395/45	

Hanusek:

l.p.	Nazwa	ulica	nr	działka	formy ochrony
1	Budynek mieszkalny	Słowiańska	1	293/278	
2	Budynek mieszkalny wraz z budynkiem gospodarczym	Słowiańska	3	292/279	
3	Budynek mieszkalny	Słowiańska	4	645/43	
4	Budynek mieszkalny	Słowiańska	6	644/43	
5	Budynek mieszkalny	Słowiańska	8	404/43	
6	Budynek mieszkalny	Słowiańska	10	404/43	
7	Budynek mieszkalny	Słowiańska	12	404/43	
8	Budynek mieszkalny	Słowiańska	14	346/43	
9	Budynek mieszkalny	Słowiańska	16	346/43; 45/22	
10	Budynek mieszkalny	Słowiańska	18	45/22	
11	Krzyż przydrożny	Chrobrego	przy 91	535/99	Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr XXXVI/408/2006 Rady Gminy w Tworogu z dnia 22 czerwca 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Tworóg w sołectwie Brynek, Hanusek i Boruszowice
12	Kaplica słupowa	Chrobrego	przy 51	438/47	
13	Krzyż przydrożny	Chrobrego/Piastów		438/47	
14	Krzyż przydrożny	Strzelecka	przy 9	290/6	

Koty:

l.p.	Nazwa	ulica	nr	działka	formy ochrony
1	Kościół p.w. śś. Piotra i Pawła	Szkolna	7	120	Wpis do rejestru zabytków, nr decyzji A/634/66 z dnia 02.05.1966r.
2	Kapliczka św. Izydora	Szkolna	przy 36	328/171	
3	Krzyż przydrożny	Lubliniecka/Polna		655/155	
4	Kapliczka z Figurą Najświętszego Serca Pana Jezusa	Stawowa/Topolowa		890/255	
5	Krzyż przydrożny	Piaskowa	przy 2	158/42	

6	Krzyż przydrożny	Potępska	przy 27	555/98	
7	Kapliczka	Wiejska	przy 2	109	
8	Krzyż przydrożny	Wiejska	przy 2	109; 156/106	

Mikoleska:

l.p.	Nazwa	ulica	nr	działka	formy ochrony
1	Szkoła obecnie Świetlica	Pniowiecka	7	149/22	

Połomia:

l.p.	Nazwa	ulica	nr	działka	formy ochrony
1	Dawny folwark, obecnie obiekty mieszkalno-gospodarcze	Bytomska	104; 106	81/22; 82/22	
2	Szkoła ob. budynek mieszkalny	Bytomska	42	417/107	
3	Dom	Pyskowicka	3	655/60	
4	Krzyż przydrożny	Bytomska/ Pyskowicka		97/19	Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr XXXVIII/445/2006 Rady Gminy w Tworogu z dnia 05 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tworóg w granicach administracyjnych gminy, z wyłączeniem obszarów objętych uchwałami Rady Gminy Tworóg podjętymi od dnia 06.05.1999r. do dnia 27.03.2003r., oraz uchwałą nr XXXVI/409/2006 z dnia 22.06.2006r. /W skrócie „Plan C”/
5	Kaplica słupowa	Bytomska	przy 40	611/107	
6	Kapliczka przydrożna	Bytomska w pasie drogi		77/22	

Świniowice:

l.p.	Nazwa	ulica	nr	działka	formy ochrony
1	Kaplica p.w. Nawiedzenia NMP	Wiejska	przy 69	212/12; 382/12	Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr XXXVIII/445/2006 Rady Gminy w Tworogu z dnia 05 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tworóg w granicach administracyjnych gminy, z wyłączeniem obszarów objętych uchwałami Rady Gminy Tworóg podjętymi od dnia 06.05.1999r. do dnia 27.03.2003r., oraz uchwałą nr XXXVI/409/2006 z dnia 22.06.2006r. /W skrócie „Plan C”/
2	Krzyż przydrożny	Wiejska	przy 69	212/12	
3	Krzyż przydrożny	Wiejska/ Szkołna		218/3	

Tworóg:

l.p.	Nazwa	część zespołu	ulica	nr	działka	formy ochrony
1	Zespół dworca kolejowego	Budynek mieszkalny	Kolejowa	1	699/73	Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr XLIX/525/2010 Rady Gminy Tworóg z dnia 25 stycznia 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tworóg w sołectwie Brynek i Tworóg. /W skrócie „Plan C”/
2		Dworzec	Kolejowa	4	699/73	
3		Magazyn	Kolejowa	2	699/73	
4		Ekspedycja	Kolejowa		699/73	
5		Wieża wodna			239/72; 241/71	
6	Zespół kościoła p.w. św. Antoniego Padewskiego	kościół parafialny p.w. św. Antoniego Padewskiego	Kościelna	2	76	Wpis do rejestru zabytków, nr decyzji A/665//66 z dnia 28.05.1966r.
7		kaplica św. Jana Nepomucena	Kościelna	2	76	
8		mur cmentarny	Kościelna	2	76; 298/78; 610/78; 616/75	

9	Plebania		Kościelna	2	609/78; 277/30; 618/29; 619/28	Ustalenie ochrony w miejscowym palnie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr XLIX/525/2010 Rady Gminy Tworóg z dnia 25 stycznia 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tworóg w sołectwie Brynek i Tworóg. /W skrócie „Plan C”/
10	Budynek mieszkalny		Mickiewicz za	58	951/44	
11	Dawny szpital dla ubogich ob. Obiekt usługowy		Plac Wolności	1	603/78	Wpis do rejestru zabytków, nr decyzji A/667/66 z dnia 28.05.1966r.
12	Budynek mieszkalny		Słowackie go	12	1153/53	
13	Budynek mieszkalny		Słowackie go	20	320/53	
14	Szkoła Podstawowa i. Powstańców Śląskich		Szkolna	15	784/127	
15	Budynek mieszkalny		Zamkowa	3	304/2	
16	Budynek mieszkalno-usługowy, Pocztą		Zamkowa	5	306/2	
17	Zespół pałacowy	pałac	Zamkowa	16	1079/26	Wpis do rejestru zabytków, nr decyzji A/640/66 z dnia 28.05.1966r.
18		kaplica w parku	Zamkowa	16	1079/26	
19		pozostałości parku	Zamkowa	16	1079/26	
20	Gospoda ob. budynek usługowy		Zamkowa	24	99; 511/98; 1229/100	
21	Budynek mieszkalno-usługowy		Zamkowa	35	109; 110; 587/115;	
22	Budynek mieszkalno-usługowy		Zamkowa	37	109; 1238/107;	
23	Krzyż z figurą Chrystusa na blasze		Kochanow skiego		1165/90	Ustalenie ochrony w miejscowym palnie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr XLIX/525/2010 Rady Gminy Tworóg z dnia 25 stycznia 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tworóg w sołectwie Brynek i Tworóg. /W skrócie „Plan C”/
24	Kaplica św. Jana Nepomucena		Lublinieck a/Kotowsk a		846/166	
25	Kaplica Matki Boskiej Częstochowskiej		Młyńska	prz y 2	622/48	
26	Krzyż przydrożny		Powstańcó w Śląskich	prz y 24	847/119	
27	Krzyż przydrożny		Słowackie go	prz y 47	89	

28	Kaplica skrzynkowa	Słowackiego	na końcu ulicy	53/29	
29	Krzyż przydrożny	Zamkowa	przy 35	587/115	
30	Trzy figury malowane na blasze	Zamkowa	na przeciw 43	654/78	
31	Kaplica	Zamkowa/ Grunwaldzka		170/9	Wpis do rejestru zabytków, nr decyzji A/666/66 z dnia 28.05.1966r.

Wojska:

I.p.	Nazwa	ulica	nr	działka	formy ochrony
1	Stodoła	Kolonia Ameryka	naprzeciw 14	502/147	
2	Budynek mieszkalny	Kolonia Ameryka	52	5	
3	Budynek mieszkalno - gospodarczy	Kolonia Ameryka	54	135/1	
4	Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	Powstańców Śląskich		766/27	Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr XXXVIII/445/2006 Rady Gminy w Tworogu z dnia 5 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tworóg w granicach administracyjnych gminy, z wyłączeniem obszarów objętych uchwałami Rady Gminy Tworóg podjętymi od dnia 06.05.1999r. do dnia 27.03.2003r., oraz uchwałą nr XXXVI/409/2006 z dnia 22.06.2006r. /W skrócie „Plan C”/
5	Plebania z budynkiem gospodarczym	Powstańców Śląskich	60	668/24	
6	Cmentarz przy kościele NSPJ	Powstańców Śląskich		766/27	Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania

7	Krzyż przy kościele NSPJ	Powstańców Śląskich		766/27	przestrzennego: Uchwała Nr XXXVIII/445/2006 Rady Gminy w Tworogu z dnia 5 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tworóg w granicach administracyjnych gminy, z wyłączeniem obszarów objętych uchwałami Rady Gminy Tworóg podjętymi od dnia 06.05.1999r. do dnia 27.032003r., oraz uchwałą nr XXXVI/409/2006 z dnia 22.06.2006r. /W skrócie „Plan C”/
8	Budynek mieszkalno-usługowy	Zakładowa	8	288/43	
9	Budynek mieszkalny	Zakładowa	8	288/43	
10	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Zakładowa	10	48	
11	Stodoła	Zakładowa		70	
12	Krzyż przydrożny	Kolonia Ameryka	przy 10	65/30	Ustalenie ochrony w miejscowym palnie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr XXXVIII/445/2006 Rady Gminy w Tworogu z dnia 5 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tworóg w granicach administracyjnych gminy, z wyłączeniem obszarów objętych uchwałami Rady Gminy Tworóg podjętymi od dnia 06.05.1999r. do dnia 27.032003r., oraz uchwałą nr XXXVI/409/2006 z dnia 22.06.2006r. /W skrócie „Plan C”/
13	Kapliczka	Kolonia Ameryka	przy 12	73	
14	Kapliczka	Kolonia Ameryka	przy 22	108	
15	Krzyż przydrożny	Kolonia Podlesie	przy 51	246/41	

16	Kaplica Słupowa	Powstańców Śląskich	przy 20	747/72	Ustalenie ochrony w miejscowym palnie zagospodarowania przestrzennego: Uchwała Nr XXXVIII/445/2006 Rady Gminy w Tworogu z dnia 5 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Tworóg w granicach administracyjnych gminy, z wyłączeniem obszarów objętych uchwałami Rady Gminy Tworóg podjętymi od dnia 06.05.1999r. do dnia 27.03.2003r., oraz uchwałą nr XXXVI/409/2006 z dnia 22.06.2006r. /W skrócie „Plan C”/
17	Kaplica Słupowa	Powstańców Śląskich	przy 42	160/51	
18	Krzyż przydrożny	Powstańców Śląskich	przy 59	356/109	
19	Krzyż przydrożny	Powstańców Śląskich/Szkolna		639/79	
20	Kaplica św. Jana Nepomucena	Powstańców Śląskich/Zakładowa		275/51	
21	Krzyż	droga boczna od Powstańców Śląskich		36; 40	

5.4. STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

l.p.	Miejscowość	Obszar	nr stanowiska w miejscowości	nr stanowiska na obszarze	Funkcja	Przybliżona chronologia	kultura
1	Kot	92-44	1	4	osada	epoka kamienia	
		92-44			ślad osadniczy	epoka kamienia	
2	Kot	92-44	2	5	osada	epoka kamienia	
		92-44			osada		łużycka
3	Kot	92-44	3	6	ślad osadniczy	X-XIII w.	wczesne średniowiecze
		92-44			punkt osadniczy		średniowiecze
4	Kot	92-44	4	7	ślad osadniczy	pradzieje	pradzieje
		92-44			punkt osadniczy	średniowiecze	średniowiecze
5	Kot	92-44	5	8	punkt osadniczy	średniowiecze	średniowiecze
6	Tworóg	92-44	1	18	ślad osadniczy	epoka kamienia	
7	Tworóg	92-44	7	19	osada	mezolit	
		92-44			osada	średniowiecze	średniowiecze

		92-44			osada	średniowiecze	średniowiecze
8	Tworóg	92-44	8	20	osada	mezolit	
9	Tworóg	92-44	9	21	osada	mezolit	
		92-44			osada	epoka kamienia	
10	Tworóg	92-44	10	22	osada	mezolit	
11	Tworóg	92-44	11	23	osada	mezolit	
12	Tworóg	92-44	12	24	osada	XIV-XV w.	średniowiecze
		92-44			osada	średniowiecze	średniowiecze
13	Świniowice	92-44	1	28	osada	epoka brązu	łużycka
14	Świniowice	92-44	3	29	punkt osadniczy	średniowiecze	średniowiecze
15	Świniowice	92-44	4	30	punkt osadniczy	średniowiecze	średniowiecze
16	Świniowice	92-44	5	31	śląd osadniczy		pradzieje
17	Tworóg	92-45	2	1	osada	mezolit	
18	Tworóg	92-45	3	2	osada	mezolit	
19	Tworóg	92-45	5	3	osada	mezolit	
		92-45			śląd osadniczy	epoka kamienia	
20	Tworóg	92-45	6	4	osada	mezolit	
21	Tworóg	92-45	13	5	osada	mezolit	
22	Tworóg	92-45	14	6	osada	mezolit	
23	Tworóg	92-45	15	7	osada	epoka kamienia	
24	Tworóg	92-45	16	8	osada	mezolit	
25	Tworóg-Brynek	92-45	17	9	osada	epoka kamienia	
26	Tworóg-Brynek	92-45	18	10	osada	epoka kamienia	
27	Tworóg-Brynek	92-45	19	11	osada	epoka kamienia	
28	Tworóg-Brynek	92-45	20	12	osada	epoka kamienia	
29	Nowa Wieś Tworoska	92-45	1	13	osada	łużycka	łużycka
		92-45			osada	łużycka	łużycka
30	Nowa Wieś Tworoska	92-45	2	14	śląd osadniczy	V brąz	łużycka
31	Nowa Wieś Tworoska	92-45	3	15	śląd osadniczy	epoka kamienia	
32	Świniowice - Wykierz	93-44	2	6	osada	epoka brązu	łużycka
		93-44			osada	łużycka	łużycka
		93-44			śląd osadniczy	pradzieje	pradzieje
		93-44			śląd osadniczy	X-XIII w.	wczesne średniowiecze
33	Świniowice	93-44	6	7	śląd osadniczy	pradzieje	pradzieje
34	Świniowice	93-44	7	8	śląd osadniczy	łużycka	łużycka

		93-44			punkt osadniczy	średniowiecze	średniowiecze
35	Świniowice	93-44	8	9	punkt osadniczy	średniowiecze	średniowiecze
36	Świniowice	93-44	9	10	punkt osadniczy	średniowiecze	średniowiecze
37	Świniowice	93-44	10	11	punkt osadniczy	pradzieje	pradzieje
		93-44			punkt osadniczy	średniowiecze	średniowiecze
38	Świniowice	93-44	11	12	śląd osadniczy	epoka kamienia	
39	Wojska	93-44	1	14	cmentarzysko		
		93-44			punkt osadniczy	średniowiecze	średniowiecze
40	Wojska	93-44	2	15	śląd osadniczy	P.R.	przeworska
		93-44			punkt osadniczy	pradzieje	pradzieje
41	Wojska	93-44	3	16	śląd osadniczy	epoka kamienia	
42	Wojska	93-44	4	17	punkt osadniczy	średniowiecze	średniowiecze
43	Wojska	93-44	5	18	śląd osadniczy	paleolit schyłkowy	
		93-44			śląd osadniczy	epoka kamienia	
44	Wojska	93-44	6	19	śląd osadniczy	epoka kamienia	
45	Wojska	93-44	7	20	śląd osadniczy	epoka kamienia	
46	Brynek	93-45	4	1	śląd osadniczy	epoka kamienia	
		93-45			śląd osadniczy	pradzieje	
47	Boruszowice	93-45	16	2	osada	epoka kamienia	
		93-45			osada	średniowiecze	
48	Obszary nieprzebadany	92-43					
		91-43					
		91-44					
		91-45					
		91-46					

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Mocne strony:

- Położenie gminy przy drodze krajowej nr 11, w pobliżu dużych ośrodków miejskich
- Uchwalone dla obszaru całej gminy Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego
- Opracowana gminna ewidencja zabytków
- Funkcjonowanie Gminnego Ośrodka Kultury

- Działalność Gminnej Biblioteki Publicznej
- Funkcjonowanie Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Gminy Tworóg, Stowarzyszenia Odnowy Wsi Sołectwa Koty, Stowarzyszenia Odnowa Wsi
- Bogaty kalendarz imprez kulturalnych
- Rozwój turystyki z wykorzystaniem walorów środowiska przyrodniczego (jedna z najbardziej zalesionych gmin Śląska) i krajobrazowego oraz dziedzictwa kulturowego – m.in. Leśna Ścieżka Poznawcza, pieszy Szlak Stulecia Turystyki PTTK oraz rowerowy „Leśno Rajza”i „Leśno Uciecha” oraz założenia parkowo-pałacowe o wysokich walorach historycznych i artystycznych w Brynku i Tworogu
- Wysoka świadomość historii regionu, tradycji oraz wartości dziedzictwa kulturowego wsi wśród lokalnej społeczności, bogata tradycja i przywiązanie mieszkańców do ziemi, silna tożsamość

Słabe strony:

- Niezadowalająca popularyzacja wiedzy o wartościach chronionych obiektów
- Słabo rozwinięta baza noclegowo-gastronomiczna
- Słabe wykorzystanie potencjału zabytków
- Problemy finansowe mieszkańców, przekładające się w niektórych przypadkach na pogarszający się stan zachowania obiektów zabytkowych
- Samowolne działania w obrębie zabytków, bez uzgodnień konserwatorem zabytków
- Niedostateczne oznaczenie miejsc i obszarów atrakcyjnych turystycznie

Szanse i możliwości rozwoju:

- Możliwość pozyskania środków na finansowanie działań rewitalizacyjnych oraz prac konserwatorskich z różnych źródeł zewnętrznych
- Rezerwacja w budżecie Gminy środków przeznaczanych na ochronę zabytków
- Rozwój istniejących produktów i tworzenie nowych projektów w oparciu o istniejące, bogate zasoby
- Wzrastająca atrakcyjność turystyczna regionu

- Rozbudowa istniejących oraz tworzenie nowych tras i szlaków turystycznych w powiązaniu z istniejącymi obiektami i obszarami o dużych wartościach historycznych i kulturowych
- Poprawa dostępności informacji o atrakcjach turystycznych gminy
- Kontynuowanie obecnych i tworzenie nowych okolicznościowych przedsięwzięć, imprez promujących dziedzictwo kulturowe
- Kształtowanie wrażliwości na kulturę oraz edukacja regionalna dzieci i młodzieży
- Organizowanie konkursów, zakresem obejmujących dziedzictwo kulturowe regionu
- Nawiązywanie współpracy z sąsiednimi gminami
- Wykorzystanie metod aktywnego marketingu do rozpoznania rynku turystycznego w celu wejścia na ten rynek
- Rosnące potrzeby mieszkańców Aglomeracji Górnośląskiej dotyczące nieodległych miejsc wypoczynku i aktywnej rekreacji
- Rozbudowa agroturystyki
- Sukcesywne prowadzenie prac przy obiektach i założeniach zabytkowych w celu zachowania oraz podnoszenia ich atrakcyjności turystycznej
- Edukacja obecnych i przyszłych użytkowników w zakresie bieżącej pielęgnacji obiektów zabytkowych
- Stworzenie atrakcyjnej bazy danych o dziedzictwie kulturowym gminy
- Współpraca z organizacjami turystycznymi i innymi

Zagrożenia i bariery:

- Degradacja zabytków poprzez niewłaściwe użytkowanie lub brak użytkowania
- Kryzys gospodarczy i związane z nim ograniczenie inwestycji
- Niewystarczające środki budżetowe
- Emigracja młodego, wykształconego pokolenia
- Narastająca konkurencja na regionalnym rynku turystycznym
- Zagrożenie nieprzewidywalności warunków atmosferycznych
- Działalność inwestycyjna w bliskim sąsiedztwie obiektów zabytkowych

- Negatywne nastawienie części właścicieli do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa na zachowanie wspólnego dziedzictwa, a źródło represji i ograniczeń

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE, PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Strategicznym celem Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Tworóg na lata 2017-2020 jest zachowanie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie gminy, które służyć powinno budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej społeczności, utrzymaniu ładu przestrzennego, rozwojowi turystyki oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Aby go osiągnąć należy podjąć działania priorytetowe, zapoczątkowując proces realizowany przez wiele lat, w konsekwencji których zabytki będą otaczane coraz lepszą opieką. W miarę postępów działania winny być poddawane systematycznej weryfikacji, co pozwoli na realne dopasowanie do aktualnych możliwości finansowych i potrzeb właścicieli.

Koordinacja form i metod związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego jest warunkiem podstawowym i niezbędnym do realizacji celów oraz zadań wytyczonych w Programie Opieki nad Zabytkami.

1) Cel I: Ochrona dziedzictwa kulturowego i układów ruralistycznych

Zadania:

- Staranne planowanie przestrzenne wsi, respektujące wartości układu ruralistycznego
- Nawiązanie w nowej architekturze do lokalnych wzorów i materiałów (regionalizm) i konsekwentnego egzekwowania praw w tym zakresie
- Opracowanie katalogu form budownictwa regionalnego i jego praktyczne wykorzystanie przy realizacji nowych inwestycji, przede wszystkim w zakresie budownictwa mieszkaniowego
- Ochrona najcenniejszych obiektów „in situ”
- Podjęcie działań zmierzających do objęcia ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych

o znaczących dla regionu wartościach historycznych, artystycznych i naukowych

- Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach jako jedna z możliwych form ratowania budynków niedoinwestowanych, niszczących i ginących
- Zapewnienie respektowania wymogów ochrony konserwatorskiej w stosunku do obiektów i zespołów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków
- Eliminowanie prac adaptacyjnych i remontowych prowadzonych ze szkodą dla substancji zabytkowej obiektu
- Reagowanie samorządu na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków, w konsekwencji prowadzące do uszkodzeń i zniszczeń
- Przy sprzedaży przez gminę obiektów zabytkowych preferowanie inwestorów zobowiązujących się do właściwego zagospodarowania obiektów nieużytkowanych
- Udostępnianie obiektów historycznych dla celów turystycznych i promocyjnych

2) Cel II: Badania, dokumentowanie i aktualizacja baz danych o zabytkach

a) Zadania:

- Prowadzenie i wspieranie działań dokumentujących dziedzictwo kulturowe Gminy (w tym: badania archeologiczne, kwerendy w archiwach)
- Prowadzenie oraz sukcesywne uzupełnianie gminnej ewidencji zabytków oraz monitoring stanu zachowania (w tym dokumentacja fotograficzna), prowadzonych prac remontowych i konserwatorskich obiektów w niej ujętych
- Wypracowanie zasad wymiany informacji i aktualizacji danych dotyczących obiektów zabytkowych, objętych gminną ewidencją

zabytków pomiędzy Urzędem Ochrony Zabytków a Urzędem Gminy

- Poszerzanie informacji o kulturze regionu
- Sporządzenie listy obiektów do wpisania do rejestru zabytków oraz wnioskowanie o wykreślenie z rejestru zabytków obiektów tych nieistniejących
- Okresowa analiza sposobów wykorzystania i udostępniania zabytków

3) Cel III: Rewitalizacja i odnowa

Zadania:

- Ocena stanu technicznego zabytków i określenie potrzeb w zakresie remontów, prac restauratorskich i ochrony obiektów
- Wdrożenie systemu wsparcia finansowego dla właścicieli i użytkowników zabytkowych obiektów świeckich i sakralnych (wpisanych do rejestru i do gminnej ewidencji zabytków), przeznaczonego na wykonanie remontów i konserwacji budynków (ulgi podatkowe, finansowanie prac inwestycyjnych i dokumentacyjnych, współfinansowanie remontów) oraz na instalacje, służące do monitoringu i ochrony tych obiektów
- Pozyskiwanie środków zewnętrznych na odnowę zabytków i wspieranie ich właścicieli w pozyskiwaniu środków finansowych na opiekę nad nimi
- Wdrażanie rozwiązań podnoszących atrakcyjność zabytków i obiektów historycznych
- Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów, ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja,

uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń

- Prowadzenie w pierwszej kolejności prac zabezpieczających i powstrzymujących proces destrukcji, remontowanie zgodnie z wymogami konserwatorskimi, preferowanie działań zabezpieczających autentyczną substancję zabytkową
- Prowadzenie prac remontowych w obiektach zabytkowych, stanowiących własność władz samorządowych, zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi. W pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne
- Włączanie problemów ochrony zabytków do zadań strategicznych, wynikających z koncepcji planów rozwoju gminy
- Ekspozowanie najcenniejszych obiektów o wartości historycznej, w tym wykonanie iluminacji i podświetlenie najciekawszych zabytków

4) Cel IV: Edukacja społeczna w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego ochrony, oraz ochrona wartości niematerialnych

Zadania:

- Pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, wzmacnianie procesów integracyjnych w społeczności lokalnej
- Utrwalenie w świadomości społecznej tzw. Tradycji miejsca, lokalizacji nieistniejących obiektów o dużym znaczeniu dla historii regionu
- Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowopowstających zespołów zabudowy) historycznych nazw miejscowości – przysiółków, historycznych nazw ulic itp., inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie, promujących lokalną historię i lokalne tradycje

- Przygotowanie informacji nt. poszczególnych zabytków na terenie gminy
- Oznakowanie obiektów zabytkowych i mających wartość historyczną tablicami informacyjnymi
- Publikacja zaktualizowanych materiałów w formie broszur, ulotek, filmów, folderów, informacji na stronie internetowej
- Upamiętnianie i utrwalanie w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem itp., poprzez działalność wydawniczą (regionalia), prowadzenie lekcji nt. przeszłości kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji
- Włączenie edukacji o zabytkach, opiece nad nimi i tradycjach regionu do programów nauczania i innych form pracy z uczniem (konkursy, imprezy)
- Udostępnianie turystom informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną, położonych na terenie gminy

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zakłada się, że zadania określone w Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Tworóg będą realizowane w wyniku następujących działań:

- a) Ścisła współpraca władz samorządowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, parafiami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi
- b) Działania własne władz samorządowych
  - Prawne – sporządzanie i uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do

rejestr zabytków obiektów, które winny być objęte ochroną,
powołanie parków kulturowych

- Finansowe – należyte utrzymanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, będących własnością gminy oraz stosowanie systemu dotacji i ulg finansowych, nagród czy zachęt dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych
  - Programowe – realizacja projektów i programów regionalnych
- c) Działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej

Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prezydent, burmistrz, wójt ma obowiązek sporządzania co dwa lata sprawozdań z realizacji programu, które przedstawia radzie gminy.

Zaleca się, aby sprawozdania te były przekazywane do wiadomości Urzędu Ochrony Zabytków.

Kolejna edycja (aktualizacja) gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Tworóg ma być opracowana po czterech latach od przyjęcia go przez Radę Gminy Tworóg.

9. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przygotowany program jest zbiorem celów dla gminy jako terytorium administracyjnego, a nie władz samorządowych. Źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponować może samorząd. Zakłada się zatem, że źródłem finansowania zadań będą zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub zasięgu władz samorządowych, jak również inne źródła (prywatne, rządowe itp.):

- Środki własne – budżet Gminy Tworóg
- Dotacje podmiotowe dla instytucji kultury, których organizatorem jest samorząd gminy

- Środki Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
- Środki znajdujące się w gestii wojewódzkiego konserwatora zabytków
- Dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury, sztuki i zachowania dziedzictwa kulturowego
- Dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów niezaliczanych do sektora finansów publicznych
- Dochody własne instytucji kultury
- Środki Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”
- Zaciągane przez gminę kredyty bankowe na realizację określonych celów i inwestycji
- Zyski z działalności statutowej i gospodarczej
- Dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych
- Składki i zbiórki publiczne, finansowane ze środków ludności
- Fundusze krajowe i zagraniczne Unii Europejskiej
- Inne środki przewidziane prawem

Obowiązek dbania o stan zabytków Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na właścicieli i posiadaczy zabytków.

Znaczącym wsparciem dla zadań z zakresu ochrony zabytków są także inne źródła finansowania, wśród których istotną rolę pełnią środki z budżetu państwa. Są to zarówno środki Generalnego Konserwatora Zabytków, jak i środki Wojewody Śląskiego (będące w dyspozycji Śląskiego Konserwatora Zabytków).

Dotacje na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są na podstawie ustawy oraz aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. *dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane*). Zapisy aktów prawnych określają precyzyjnie katalog prac, które mogą być dofinansowane poprzez udzielenie dotacji

celowej – są to prace zmierzające do zabezpieczenia, zachowania i utrwalania historycznej substancji zabytku.

Poważnym ograniczeniem możliwości ubiegania się o dotacje jest ustawowe zawężenie przedmiotowe do obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

Zasadą ustawową udzielanych dotacji budżetowych jest współfinansowanie prac – dotacja z jednego źródła może być udzielana do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac, co zmusza inwestorów do poszukiwania różnych źródeł finansowania. W przypadku, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, dotacja jednego organu może być udzielona w wysokości do 100% koniecznych nakładów. Takim wskazaniem może być również zły stan zachowania zabytku, który wymaga podjęcia prac konserwatorskich lub wyjątkowa wartość historyczna, naukowa lub artystyczna zabytku.

Ze środków budżetowych nie jest natomiast możliwe finansowanie prac modernizacyjnych czy też związanych z adaptacją obiektu do nowych funkcji, jak wprowadzenie nowoczesnych rozwiązań technicznych podwyższających standard użytkowania.

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków udzielane są – podobnie jak dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – na podstawie ustawy (*o ochronie zabytków, o finansach publicznych*) oraz aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. *dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane*). Katalog zadań uprawniających do ubiegania się o dotacje jest ten sam, co w przypadku dotacji Ministra. W przypadku dotacji WKZ także występuje zawężenie pomocy do obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Omawiane dotacje są w cyklu danego roku budżetowego, adekwatnie do wielkości przyznanych środków finansowych. WKZ corocznie ogłasza nabór wniosków w dwóch terminach: do 29 lutego dla wniosków na prace planowane do wykonania w danym roku oraz do 30 czerwca na realizację refundacji poniesionych wcześniej nakładów.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane może m.in. obejmować nakłady konieczne na: sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich; badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych; opracowanie programu konserwatorskiego, projektów budowlanych; zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, odnowienie i odtworzenie okładzin architektonicznych, tynków, okien, drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego; modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych; wykonanie izolacji przeciwwilgociowej; uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach architektonicznych; zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku; wykonanie instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i ogrodzeniowej.

W gestii Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego znajdują się także środki specjalne, pochodzące z dochodów płynących z gier losowych, przeznaczone m.in. na promowanie i wspieranie działań na rzecz ochrony polskiego dziedzictwa narodowego.

W ramach programu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego „promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego” możliwe jest uzyskanie środków finansowych na zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wkładu krajowego do wybranych projektów kultury, realizowanych ze środków europejskich.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- a) Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego
- b) Budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury publicznych szkół i uczelni artystycznych
- c) Rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury, międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne
- d) Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa

Uprawnieni wnioskodawcy (wyłącznie podmioty prawa polskiego):

- a) Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki, porozumienia i stowarzyszenia
- b) Państwowe i samorządowe instytucje kultury i filmowe oraz instytucje współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego
- c) Archiwa państwowe
- d) Publiczne i niepubliczne szkoły artystyczne I i II stopnia oraz uczelnie artystyczne
- e) Kościoły i związki wyznaniowe
- f) Organizacje pozarządowe ze sfery kultury

Na prace związane z remontami i prace konserwatorskie obiektów sakralnych asygnują przeważnie środki własne parafie, czasem środki z budżetu państwa. Dodatkową możliwość wsparcia prac przy zabytkach sakralnych daje Fundusz Kościelny (w ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji). Jednym z celów funduszu jest dofinansowanie remontów i konserwacji obiektów zabytkowych sakralnych w zakresie podstawowych prac zabezpieczających obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian elewacji, osuszenie i odgrzybienie, izolacja, remonty i wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej). Fundusz nie finansuje konserwacji zabytków ruchomych stanowiących wyposażenie obiektu. W zakresie projektowania, wyboru i montażu instalacji przeciwpożarowej i antywłamaniowej pomocą służy Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych w Warszawie.

W przypadku szczególnych projektów można pozyskać środki z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Dotyczy to dofinansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego

i przyrodniczego oraz konserwacji zabytkowych parków czy alei wpisanych do rejestru zabytków.

Wśród programów sektorowych Unii Europejskiej należy wspomnieć m.in. o Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko (PO IŚ). Jest to program o charakterze ponadregionalnym, w ramach którego zadania z zakresu kultury mogą być wspierane w ramach osi priorytetowej VIII: Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury. Cele Szczegółowe Programu: Lepsza dostępność infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego oraz wzrost kompetencji kulturowych społeczeństwa jako ważnych elementów konkurencyjności gospodarki”. Rezultatem interwencji będzie wzrost uczestnictwa społeczeństwa w kulturze skutkując zwiększeniem poziomu kompetencji kulturowych oraz postaw kreatywnych, jako ważnych elementów poprawy konkurencyjności gospodarki.

10. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Na podstawie przekazanych przez Urząd Gminy Tworóg informacji sporządzono poniższe zestawienie inwestycji i remontów w budynkach wpisanych do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, finansowanych przez Gminę w roku 2016:

- 1) Dawny szpital dla ubogich ob. obiekt usługowy, przy Pl. Wolności 1 w Tworogu, wpisany do rejestru zabytków pod nr A/667/66, decyzją z dnia 28.05.1966r. – remont dachu za kwotę 26 350,00 zł
- 2) Willa ob. przedszkole, przy u. Traugutta 1 w Boruszowicach, ujęta w gminnej ewidencji zabytków – projekt termomodernizacji za kwotę 5 990,10 zł
- 3) Szkoła Podstawowa im. Powstańców Śląskich, przy ul. Szkolnej w Tworogu, ujęta w gminnej ewidencji zabytków – adaptacja strychu na bibliotekę za kwotę 180 658,58 zł

1.1.1. W projekcie budżetu Gminy Tworóg na rok 2017, na wydatki jednostek budżetowych dla działu związanego z kulturą i ochroną dziedzictwa kulturowego przewiduje się przeznaczenie środków w łącznej wysokości 63 982,31 zł, z czego kwota 7 002,80 zł przekazana zostanie na domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby; resztę środków przeznaczając na pozostałą działalność w tym dziale.